

ІЗ ПАМ'ЯТОК КНЯЖОГО ГАЛИЧА

Вибірку матеріалів автора присвячено локалізації в обрисах історичного Галича найзнаковіших пам'яток історії і архітектури. Чимала увага стосується обороноздатності міста, його вигідному розташуванню, природним можливостям захисту. Всі переваги містяни згодом використовували на свою користь, як видно зі славної історії Галича і краю, особливо впродовж XII–XIII ст.

Ключові слова: Галич, Дністер, Лімниця, Галицька держава, лінії укріплень, церква Святого Пантелеймона, монастирі.

Карпатські притоки Дністра, плывучи через горбовину карпатського Підгір'я, порізали її на цілий ряд височинних гряд, що деколи доходять аж до Дністра й тут над Дністром опадають до його долини стрімкою стіною. Однією з таких височинних гряд галицького Підгір'я є гряда, що між річками Лімницею й Солотвинською Бистрицею від останніх найнижчих хребтів Карпат простягається на північний схід зразу широкою, відтак щораз вужчою смугою аж до Дністра. Річка Луква, що впливає на границі Карпат та Підгір'я, розділила цю широку гряду на дві менші, західну – лімницьку і східну – бистрицьку.

Коли перейдемо через Дністер біля устя Бистриці та вийдемо на високий берег Опілля, бачимо перед собою на заході лімницько-бистрицьку горбовину, а по обох берегах Дністра, між Підгір'ям і Опіллям положену, низинну котловину (з устям Гнилої Липи до Дністра), що іноді під час повені замінюється на велике озеро.

На правому березі Дністра, біля стіп стрімкого берега лімницько-бистрицької горбовини, лежить сьогодні мале містечко Галич, помітне однією пам'яткою старої архітектури. Це парафіяльна церква Різдва Христового, базиліка з трьома навами, з гарною куполою, збудована на зламі XIV та XV сторіч.

Даремним трудом було б шукати в сьогоднішньому Галичі слідів та пам'яток старого княжого Галича. Їх треба шукати на поверхні лімницько-бистрицької горбовини, котру саме вибрали хоробрі Ростиславичі на

столичний осередок Галицької держави. Своїм положенням лімницько-бистрицька горбовина прегарно надавалася на те, щоб побудувати на ній столицю Ростиславичів, що одночасно була б і оборонною твердинею, й центральною точкою державно-політичного та торговельного життя. Передусім столиця Галич лежала на перехресті торговельних шляхів, що провадили з північного заходу, з Польщі й Німеччини, вздовж Дністра на південь через схід до Чорного моря та з півночі, з Волині, на південь через Карпати на Угорщину та до Середземного моря. Пложення над Дністром давало Галичеві можливість торговельних та культурних взаємин із Чорноморськими країнами, особливо з Візантією. А далі столиця Галич своїм положенням на підгірській горбовині серед річок знаменито надавалася до оборони. Із заходу Лімниця, з півночі Дністер, зі сходу Бистриця боронили доступ до стрімких стін, якими горбовина опадала до довколишніх долин. Неукріплена природою зоставалася лише четверта сторона великої твердині, що нею був княжий Галич, а саме південна сторона, звернена до Карпат і до закарпатського сусіда – Угорщини.

Крім самої природи, що боронила розложений на полях і горбах лімницько-бистрицької горбовини Галич, боронили його також і штучні укріплення. Укріплення будували галицькі володарі по тодішніх європейських зразках вздовж річок, що оточували з трьох боків Галич, а також і на полудневому, не укріпленому природою боці. Над стрімкими узбіччями, що опадали до річок, розбудований був цілий ряд поодиноких твердинь-церков, оточених високими валами.

Крім цих трьох ліній укріплень, що боронили доступу на заході вздовж Лімниці, на півночі вздовж Дністра та на сході вздовж Бистриці, через середину цілого простору княжого Галича вздовж річки Лукви на її правому високому березі розбудована була ще одна лінія укріплень. Тут на цій лінії укріплень домінантне для цілого простору Галича положення займали укріплення замку володарів галицької держави, що стояли на території сьгоднішнього села Крилоса. Між Луквою на заході та Мозолевим потоком на сході, що пливе глибокою яругою, є відокремлений від решти горбовини невеликий (1 км завширшки та 1,5 км завдовжки) клаптик землі, на якому стояли княжі тереми і княжа церква, також укріплені валами. Тут був центр княжого Галича та мізок цілої держави.

Визначне становище в цілій фортифікаційній системі простору княжого Галича займало узгір'я в його північно-західному наріжнику, на

північному кінці лімницької горбовини, над устям Лімниці до Дністра. Опадає вона тут стрімким берегом до Лімниці та Дністра, а серед неї побудовано одну з найважливіших оборонних точок, що боронила доступ до Галича від північного заходу і півночі. Серед п'ятикутника могутніх валів і ровів збудовано церкву Св. Пантелеймона на початках XIII сторіччя¹, що сьогодні є парафіяльним костелом у маленькому селі Св. Станиславі. Як церква-твердиня перетривала вона ціле сторіччя, із занепадом Галича вона опустіла, й щойно з кінцем XVI сторіччя перебрав стару церкву на власність орден оо. францисканців, відреставрував та обернув її в костел. При реставрації зі старої церкви залишилися мури у своєму первісному залеженні лише до половини своєї висоти, з прегарним порталом та колонами абсид. На місце церкви у візантійському стилі надбудовано гору в бароковому стилі – з цегли; долина зосталася в первісному вигляді з тесаного каміння.

Ось так з усіх кам'яних будівель княжого Галича залишилася до сьогоднішніх днів одна-одинок будівля на поверхні землі. Всі інші – знищені руйною рукою людей та часу – залишили по собі лише фундаменти і часом долівки, прикриті землею.

Збудована церква Св. Пантелеймона у візантійському стилі у вигляді квадрата (19,50x17 м) з чотирма колонами, що піддержували головну копулу, та півколесами абсид, і поділена на три нави. Невідомо тепер, яке склепіння та скільки і як розположених копул мала ця церква, але на підставі зразків церковної архітектури візантійського стилю, репрезентованого в Україні в XI та XII сторіччях, можна здогадуватися, що на схрещенні двох бочкових склепінь на високому тамбурі здіймалася велика копула у форму півкулі, мабуть, крита міддю, із хрестом на півмісяці.

Надзвичайно цікавим явищем в архітектоніці церкви Св. Пантелеймона є факт, що властиві риси візантійського стилю знайшли тут гармонійне połącення з провідними рисами романського стилю, що у XII сторіччі був популярний у західній Європі.

Безсумнівні риси романського стилю слідні передусім у вигляді головного та бічного порталів, а також у трьох абсидах, обставлених тонкими колонами з прегарно різьбленими головами. Незвичайне

---

¹ За О. Пеленським: «Галич в історії середньовічного мистецтва». Краків, 1914. (у польській мові)

багатство різьби помітне головню на колонах головного порталу, на їхніх головах та на півколистій архівольті. Особливо ж гарно різьблені голови (капітелі) колон, що мають вигляд кісток або кошиків із гірляндами квітів.

Церква Св. Пантелеймона є проте одинокою пам'яткою архітектури княжих часів, що задержалася загалом, хоч не в цілості, до сьогоднішнього дня і становить дуже гарний та цікавий зразок галицької архітектури XIII сторіччя, що повстала із сполуки стилів, що існували тоді в Європі.

На території княжого Галича, по довколишніх селах, де колись кипіло жваве та бурхливе життя, де вирішувалася не раз доля держави, там сьогодні тихо, спокійно, там сьогодні порозкидвані селянські оселі, поля і городи. Лиш часом загомонить Крилос, його Золотий Тік обізветься жвавим гомоном молодечих голосів, коли прогулька учнів-юнаків приїде поклонитися кіткам великих мужів батьківщини та оживити серця цілющою водою давньої слави...

*Опрацював матеріал Михайло Климович
(Івано-Франківськ, Україна)*

Marian Gavdiak (Stanyslaviv – Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Landmarks from princely Halych

A selection of the author's materials is dedicated to localizing the most important historical and architectural monuments in the outlines of historical Halych. Much attention is paid to the city's defense capacity, its favorable location, and natural defense capabilities. The townspeople subsequently used all these to their advantage which can be seen from the glorious history of Halych and the region, especially during the XII–XIII centuries.

Keywords: *Halych, Dnister, Limnytsia, Halych State, fortifications, St. Panteleimon's Church, monasteries.*

Гавдяк Мар'ян. Із пам'яток княжого Галича // Наша Батьківщина. 1937. Ч. 3. С. 65–69.